

ISUS I NIKODEM (Iv 3,1-21)

1. Podjela i literarna struktura odlomka

Tumači Ivanova evanđelja nude nam različita viđenja u pogledu strukture Iv 3,1-21:

- a) Prvi dio: razgovor Isusa s Nikodemom; drugi dio: komentar evanđelista koji počinje sa r. 13 ili 16. Schnackenburg tako tvrdi da 3,16-21 predstavlja komentar zato jer se govori o Isusu u 3. licu jednine i zbog prisutnosti Ivanu dragih teoloških motiva.
- b) Bultmann dijeli tematski Iv 3 na dva dijela: 1) 3,1-8: tajna ponovnog rođenja; 3,9-21: tajna Sina čovječjega;
- c) P. de la Potterie kombinira literarni i tematski kriterij. Kao literarni pokazatelj za podjelu poglavlja služi tekst koji se ponavlja 3 puta: *Odgovori mu Isus: "Zaista, zaista, kažem ti* (usp. 3,3.5.10). Nakon trećeg ponavljanja, tj. nakon trećeg uvoda u Isusove riječi i njihova svečanog početka u 3,10 počinje i nova tema.

Razgovor Isusa s Nikodemom možemo dakle podijeliti nakon uvoda (3,1-2) na dva dijela: tajna ponovnog rođenja (3,3-9) i tajna Sina čovječjega (3,10-21). U prvom dijelu Nikodem prekida Isusa i postavlja pitanje, u drugom samo sluša. Dakle može se reći da u prvom dijelu imamo dijalog, u drugome Isusov monolog.

2. Uvod (3,1-2)

<i>Bijaše među farizejima čovjek imenom Nikodem, ugledan Židov. ²On dođe Isusu obnoć i reče mu: "Rabbi, znamo da si od Boga došao kao učitelj jer nitko ne može činiti znamenja kakva ti činiš ako Bog nije s njime."</i>
<i>Ἦν δὲ ἄνθρωπος ἐκ τῶν Φαρισαίων, Νικόδημος ὄνομα αὐτῷ, ἄρχων τῶν Ἰουδαίων· οὗτος ἦλθεν πρὸς αὐτὸν νυκτὸς καὶ εἶπεν αὐτῷ· ῥαββί, οἶδαμεν ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος· οὐδεὶς γὰρ δύναται ταῦτα τὰ σημεῖα ποιεῖν ἢ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ἦ ὁ θεὸς μετ' αὐτοῦ.</i>

Uvod, točnije prvi redak, predstavlja nam Isusova sugovornika kao čovjeka (ἄνθρωπος), farizeja, po imenu Nikodema, ugledna Židova, tj. vjerojatno pripadnika sinedrija, vrhovnog upravnog vijeća židovskog naroda (ἄρχων τῶν Ἰουδαίων). Riječ ἄρχων ne znači samo *ugledan* već i *vođa*. Dakle Nikodem je predstavnik službenog židovstva.

Početna pozicija riječi ἄνθρωπος upućuje na tekst koji prethodi našem: ²³*Dok je boravio u Jeruzalemu o blagdanu Pashe, mnogi povjerovali su u njega i njegovo ime promatrajući znamenja koja je činio.* ²⁴*No sam se Isus njima nije povjeravao jer ih je sve dobro poznao* ²⁵*nije trebalo da mu tko daje svjedočanstvo o čovjeku: ta sam je dobro znao što je u čovjeku* (Iv 2,23-25). Zadnji redak sadrži u sebi dva put riječ ἄνθρωπος: καὶ ὅτι οὐ χρείαν εἶχεν ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπου· αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκεν τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Nikodem je jedan od tih ljudi koji su impresionirani Isusovim znamenjima. Njihova vjera je tek početna. Isus to zna, jer vidi čovjekovu nutrinu, svu njegovu slabost i krhkost. Nikodem spada upravo u ovu kategoriju ljudi.

On dođe Isusu noću. Nikodem ne dolazi Isusu noću zato jer se boji Židova. Isusovo djelovanje je tek počelo i još se nije dogodio lom između Isusa i Židova. Nikodem dolazeći noću slijedi rabinski običaj po kojem se o vjerskim pitanjima diskutiralo i studiralo ih upravo noću. Međutim ako uzmemo u obzir simbolički stil četvrtog evanđelja i činjenicu da ova priloška oznaka vremena za sam događaj nije toliko važna, onda se može pretpostaviti njezino simboličko značenje. *Noć* (νύξ) kod Ivana predstavlja netaforički odvojenost od Božje prisutnosti (usp. 9,4; 11,10; 13,30) Vremenska oznaka *noću* kao simbol kvalificira Nikodema i židovstvo koje on predstavlja gotovo kao one koji se nalaze u tami (usp. 1,5; 3,19). Radi se dakle o susretu Nikodema i židovstva, obavijenih tamom, i Isusa koji je svjetlost svijeta.

"Rabbi, znamo da si od Boga došao kao učitelj.

ῥαββί, οἶδαμεν ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος·

Naslov ῥαββί imali su učitelji Zakona. Plural *znamo* pokazuje da Nikodem ne govori samo u svoje ime, već u ime sinedrija i Židova općenito.

Perfekt ἐλήλυθας – *došao si* označava da Isus ne samo da je došao u prošlosti kao učitelj već je učitelj i sada, ostaje takav. *Od Boga doći* znači biti poslan od Boga, primiti od Boga poslanje. Isusovo poslanje je biti učitelj i to ne bilo kakav učitelj već učitelj od Boga poslan, učitelj – prorok. Ipak tvrdnja da je Isus od Boga došao u svjetlu Proslova ima dublje značenje koje Nikodem nije mislio. Isus ne samo da je od Boga poslan, već je prije svog boravka na zemlji postojao kod Boga kao Riječ, Sin Jedinorođeni. Od Boga je došao u smislu da je s nebesa sišao. Isusovo porijeklo u Bogu je ključna tvrdnja četvrtog evanđelja. Usp. 1,1.18; 3,31; 6,38; 7,28-29.

... jer nitko ne može činiti (takva) znamenja kakva ti činiš: Ova rečenica upućuje na 2,23 gdje se govori da su mnogi povjerovali vidjevši Isusova znamenja. Dakle Nikodem je jedan o tih koji vjeruju u Isusa na temelju njegovih znamenja. U 2,24 evanđelist kaže da se Isus takvima, čija se vjera temelji samo na znakovima, nije povjeravao.

...ako Bog nije s njime: Kada Bog u SZ daje proroku neku zadaću, onda mu obećava svoju blizinu, pomoć koja će omogućiti izvršenje poslanja (usp. Jer 1,8: *Ne boj ih se: jer ja sam s tobom da te izbavim,* riječ je Jahvina; slično Jer 1, 17.19). Dakle za Nikodema Isus je učitelj – prorok, poslan do Boga. Bog je s

njime, prati ga i pomaže u izvršenju njegova poslanja. Božja asistencija se očituje u čudima, autentičnim znakovima koji ukazuju na njegovo poslanje.

3. Tajna ponovnog rođenja (3,3-9)

³*Odgovori mu Isus: "Zaista, zaista, kažem ti...*

ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι,

Isus počinje svečanim tonom, formulom koju možemo okarakterizirati u isto vrijeme kao objaviteljsku i kao zakletvu. Tolika je Isusova sigurnost u ono što kaže.

...tko se ne rodi nanovo, odozgor, ne može vidjeti kraljevstva Božjega!"

ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

U grčkom tekstu za nanovo i odozgor je jedna riječ ἄνωθεν koja ima i jedno i drugo značenje. Budući da mi nemamo takvu riječ onda je prevodilac upotrijebio dvije riječi. Naime oba smisla su ovdje pretpostavljena. Ponovno rođenje, rođenje odozgor upućuje nas na proslav: *Onima koji ga primiše podade moć da postanu djeca Božja onima koji vjeruju u njegovo ime, koji su rođeni ne od krvi, ni od volje tjelesne, ni od volje muževlje, nego – od Boga (Iv 1,12-13).* Radi se dakle o novo, nadnaravnom životu koji nam dolazi od Boga.

...ne može vidjeti kraljevstva Božjega: Kraljevstvo Božje jest Božja osloboditeljska, spasiteljska vladavina, prisutnost. Gdje Bog vlada ne mogu više vladati smrt, zlo, grijeh i patnja. Kraljevstvo Božje uključuje novi red stvari, nov odnos između Boga i čovjeka. Kraljevstvo Božje je sa Isusom ušlo u eshatološku fazu, tj. ide prema svom potpunom ostvarenju. Glagol *vidjeti* kod Ivana znači poznavati intelektualno, razumjeti. Vidjeti kraljevstvo Božje znači i ući u nj. Vidi 3,5: *ako se tko ne rodi iz vode i Duha, ne može ući u kraljevstvo Božje.*

Dakle cijela rečenica (3,3) izražava potrebu ponovnog rođenja da bi čovjek ne samo mogao ući u kraljevstvo Božje, već da bi ga i razumio, da bi ga primijetio. Jednostavnim rječnikom moglo bi se reći da je čovjek naravan takav kakav jest isključen iz spasenja, iz božanske sfere, iz kraljevstva Božjeg. Međutim postoji za čovjeka mogućnost spasenja, proporcionalno mogućnosti da postane drugi, novo stvorenje, da se rodi nanovo odozgor. Kao kraljevstvo Božje tako i rođenje odozgor eshatološke su stvarnosti. Započinju s Kristom.

3,4: *4Kaže mu Nikodem: "Kako se čovjek može roditi kad je star? Zar može po drugi put ući u utrobu majke svoje i roditi se?"*

λέγει πρὸς αὐτὸν [ὁ] Νικόδημος· πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέρων ὢν; μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι;

Nikodem ne razumije i traži objašnjenje. Isusove mu riječi zvuče paradoksalno. Kako se odrastao čovjek može ponovno roditi? Očito je Nikodem shvatio grčku riječ ἄνωθεν samo kao *ponovno*, a ne i kao *odozgor*, tj. da se ne

radi o običnom rađanju. Isusu Nikodemovo nerazumijevanje pruža mogućnost da objasni što želi reći.

3,5: *5Odgovori Isus: "Zaista, zaista, kažem ti: ako se tko ne rodi iz vode i Duha, ne može ući u kraljevstvo Božje.*

ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

Isus ne kori Nikodema zbog njegova nerazumijevanja i čuđenja već mu objašnjava što to znači roditi se nanovo odozgor. Opet se koristi svečanom formulom *zaista, zaista, kažem ti* koja ima objaviteljski karakter i podcrtava autoritet s kojim Isus govori. Novo rođenje odozgor iz vode i Duha Svetoga očito se odnosi na krštenje. U NZ izraz od vode i Duha označava krštenje, točnije krštenje novoga saveza (Duh) koje nadvisuje ono Ivanovo (krštenje vodom). Što ovdje znače voda i Duh. Mnogi oci tumače Duh glavnim uzrokom novog rođenja, a vodu instrumentalnim uzrokom rođenja odozgor. P. de la Potterie tumači vodu kao krštenje, kao krsnu vodu. Duh je pak aktivni princip (izvor) vjere i spasonosne vjerske spoznaje (vjera i spoznaja dar su Duha) pomoću koje čovjek preporođen u krštenju vidi (shvaća, razumije) kraljevstvo Božje i može u nju unići. *Ući i vidjeti kraljevstvo Božje* nisu sinonimi. To bi se protivilo Ivanovom cikličkom stilu. Ivan ponavlja ali uvijek kaže nešto novo.

Ukratko, da bi se moglo vidjeti, tj. razumjeti kraljevstvo Božje potrebno je roditi se nanovo odozgor; da bi se ušlo i sudjelovalo u kraljevstvu Božjem neophodno je roditi se nanovo iz krsne vode i izložiti se aktivnom utjecaju Duha Svetoga. Čitatelju kršćaninu je to jasno. Međutim Nikodem nije imao predznanje koje ima vjernik iz ivanovske zajednice. Što su Nikodemu mogle značiti Isusove riječi? Moguće rješenje jest slijedeće. Roditi se od vode Nikodem je mogao razumijeti kao naravno rođenje. Dijete izlazi iz utrobe gdje je do tada bio u plodnoj vodi. Roditi se od Duha označava ponovno rođenje odozgor koje kako će biti rečeno u 3,8 jest misteriozno, tajnovito, izvan dometa ljudskog znanja i kontrole. Ne zna se kako, ali zna se čijoj snagom (od Duha) i kakvi su učinci (duhovni).

3,6: *6Što je od tijela rođeno, tijelo je; i što je od Duha rođeno, duh je.*

τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστίν,
καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν.

Isus ovdje navodi općeniti, generalni princip koji će kasnije primijeniti na konkretan slučaj. Princip se sastoji u podudarnosti porijekla, rođenja i postojanja. Dva su principa, načina, izvora rođenja međusobno suprotstavljena: tijelo i duh. Sukladno principu rođenja jest i postojanje kojemu je rođenje početak. Suprotnost između Duha i tijela ovdje ima slijedeće značenje. Tijelo (σὰρξ) označava čovjeka u njegovoj konkretnosti i slabosti, tj. njegovu ljudsku narav. Duh ovdje označava Duha Svetoga (usp. 3,5) i sav nadnaravni svijet koji je povezan s njime. Dakle ono što se rodi od čovjeka slabog i krhkog ostaje

uvijek slabo, osjetljivo, krhko – ostaje tijelo, ne mijenja nivo. Isto se može reći za ono što se rađa od Duha. Pretpostavlja se da čitatelj (Nikodem također) razumije pojmove σάρξ i πνεῦμα. Prvi označava krhkost svijeta ljudi i egzistenciju tome sukladnu, dok drugi označava drukčiji, tj. transcidentalni i božanski oblik egzistencije.

3,7: ⁷Ne čudi se što ti rekoh: 'Trebalo da se rodite nanovo, odozgor.'
 μὴ θαυμάσης ὅτι εἶπόν σοι· δεῖ ὑμᾶς γεννηθῆναι ἄνωθεν.

Na Nikodemovo čuđenje Isus odgovara najprije precizirajući način na koji dolazi do novog rođenja. Najprije navodi generalni princip (3,6). Sada će primijeniti taj princip i objasniti o kakvom se to ponovnom rođenju radi.

3,8: ⁸Vjetar puše gdje hoće; čuješ mu šum, a ne znaš odakle dolazi i kamo ide.
 Tako je sa svakim koji je rođen od Duha."

τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει· οὕτως ἐστὶν πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ πνεύματος.

Grčka riječ πνεῦμα kao i hebrejski *ruah* znači kako vjetar tako i duh. U 3,8a riječ zadržava duplo značenje, uključujući na taj način usporedbu, sličnost između dva termina. Na hrvatskom na žalost termini se ne poklapaju. Trebali bismo prevesti sa vjetar - duh.

Govoreći o Duhu i uspoređujući ga s vjetrom Isus objašnjava jednu od temeljnih karakteristika samoga Duha, i posljedično karakteristiku sveg duhovnoga. Radi se o neopipljivosti, o nemogućnosti čovjeka da nad tim ima potpunu kontrolu, da ga objasni na ljudskom nivou. Čovjek može primijetiti učinke – *čuti glas* – Duha, ali ne može vidjeti i znati gdje mu je izvor, odakle dolazi. Ako je ovo karakteristika Duha, isto će se moći reći o onome što izvire iz Duha, tj. o čovjeku nakon njegovog ponovnog rođenja, nakon rođenja od Duha. Ne može se reći kako se to dogodilo ali se vide učinci. Novi život po Duhu vidljiv je samo u svojim učincima. Ne može mjeriti ljudskim mjerilima. Ostaje tajnovit, transcentalan, nepristupačan ljudskoj kontroli, kao što je to i Duh Sveti.

3,9: ⁹Upita ga Nikodem: "Kako se to može zbiti?"
 ἀπεκρίθη Νικόδημος καὶ εἶπεν αὐτῷ· πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι;

Nikodemu opet nije jasno. Ponovno isto pitanje odaje nerazumijevanje, možda već nevjeru. U 3,7 Isus ga je pozvao da se ne čudi njegovim riječima, a on upravo to čini. Nikodem želi ljudskim mjerilima spoznati božansku stvarnost. Zato pita: Kako?

3,10: ¹⁰Odgovori mu Isus: "Ti si učitelj u Izraelu pa to da ne razumiješ?"
 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις;

Ovakav stav Nikodema začuđuje prvenstveno zato jer on nije običan Židov već učitelj u Izraelu koji ima autoritet da druge uči. On koji je učitelj trebao bi ove stvari razumjeti na temelju starozavjetnih proročanstava o posljednjim vremenima. Tako u Iz 32,15 čitamo da će tada Bog izliti na Izraelce *duh iz visina*. Joel 3,1-2 je još konkretniji: *Poslije ovoga izlit ću Duha svoga na svako tijelo, i prorocat će vaši sinovi i kćeri, vaši će starci sanjati sne, a vaši mladići gledati viđenja. Čak ću i na sluge i sluškinje izliti Duha svojeg u dane one*. U Ez 36,25-27 u istom eshatološkom kontekstu ne govori se samo o Duhu već i o vodi: *25Poškropit ću vas vodom čistom da se očistite. Očistit ću vas od svih vaših nečistoća i od svih kumira vaših. 26Dat ću vam novo srce, nov duh udahnut ću u vas! Izvadit ću iz tijela vašega srce kameno i dat ću vam srce od mesa. 27Duh svoj udahnut ću u vas da hodite po mojim zakonima i da čuvate i vršite moje naredbe*. Slično čitamo i u Knjizi Jubileja iz II. stoljeća: *Stvorit ću u njima sveti duh i očistit ću ih ... Bit ću njihov Otac i oni će biti moji sinovi*. Sličnim riječima su eseni opisivali Božji pohod kad će Bog iz čovjeka iskorijeniti duh pokvarenosti: *Ja ću ga očistiti od svih zlih djela po Duhu Svetome; vodom koja čisti poškopit ću ga duhom istine* (1 QS IV, 19-21)

Nikodem kao učitelj trebao je razumjeti da Isus govori o blizom eshatološkom izlivanju Duha koje će pripraviti ljude za ulazak u kraljevstvo Božje.

4. Misterij Sina čovječjega (3,10-21)

3,11: ¹¹Zaista, zaista, kažem ti: govorimo što znamo, svjedočimo za ono što vidjesmo, ali svjedočanstva našega ne primete.

ἀμήν ἀμήν λέγω σοι ὅτι ὃ οἶδαμεν λαλοῦμεν καὶ ὃ ἑωράκαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐ λαμβάνετε.

Drugi dio perikope koji ima više karakter monologa započinje opet svečanom formulom *zaista, zaista, kažem ti*. Ova formula kod Ivana često uvodi neku novu Isusovu pouku (usp. 1,51; 3,3.5; 5,24.25; 6,26) ili nakon dijaloga uvodi monolog. Tako i ovdje počinje govor u čijem prvom dijelu Isus govori o svojoj smrti, uskrsnuću i uzašašću koje donosi vjerniku život vječni, tj. predstavlja ponudu novog rođenja (11-15). U drugom dijelu monologa glavna je tema sud.

4.1. Rođenje na vječni život po Isusovoj mucu, uskrsnuću i uzašašću (3,11-15)

Isus se obraća Nikodemu u pluralu: *govorimo što znamo, svjedočimo za ono što vidjesmo*. Radi se o pluralu koji predstavlja kategoriju koja je u suprotnosti sa kolektivnom kategorijom koju predstavlja Nikodem, tj. Židove. O kojoj se kategoriji ovdje radi? Isus ovdje misli na sebe i na svoje učenike (usp. 1 Iv 1,1: *Što bijaše od početka, što smo čuli, što smo vidjeli očima svojim, što razmotrismo i ruke naše opipaše o Riječi, Životu – da Život se očitova, i vidjeli smo i svjedočimo, i navješćujemo vam Život vječni koji bijaše kod Oca i očitova se nama*). Isus je objavio ono što je vidio, posvjedočio je o onome što zna o

nebeskom Ocu i o novom božanskom životu. Učenici prihvaćajući Isusovo svjedočanstvo, vjeruju i tako postaju i oni svjedoci. Ovo njihovo svjedočanstvo nastavit će se u Crkvi. Nikodem predstavlja sve one koji ne prihvaćaju svjedočanstvo Isusa i njegovih učenika, u širem smislu sve one koji kroz povijest odbijaju svjedočanstvo Crkve.

- *ali svjedočanstva našega ne primete*: Ne misli se ovdje samo na Nikodema već na kategoriju ljudi koju on predstavlja. Nikodemovo pitanje *Kako se to može zbiti?* puno je skepticitizma i ljudskog racionalizma.

3,12: *12Ako vam rekoh zemaljsko pa ne vjerujete, kako ćete vjerovati kad vam budem govorio nebesko?*

εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς ἔαν εἶπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια πιστεύσετε;

Ovaj redak očituje Nikodemovu nevjeru koja će postajati sve veća, zbog sve većih poteškoća. Naime sada Isus govori o zemaljskim stvarnostima, a poslije će govoriti o nebeskim koje će biti teže razumjeti i prihvatiti vjerom. Naime ono što je Isus do sada govorio, premda je nemoguće shvatiti čistim ljudskim razumom, ipak ima neki oslonac, vezu sa zemaljskim životom. Kada bude govorio o stvarima isključivo nebeskim neće više biti toga oslonca koji omogućava ipak nekakvu predodžbu.

U grčkom jeziku pridjevi zemaljsko i nebesko su u odnosu suprotnosti. Zemaljsko je ono što se odvija na zemlji. Nebesko je ono što pripada nebu, što se odvija na nebu. Na što međutim Ivan konkretno misli kada kaže *zemaljsko*? Barrett u svojem komentaru navodi dva moguća objašnjenja:

- a) zemaljsko označava prirodne događaje kao što su rođenje, puhanje vjetra;
- b) zemaljsko označava nadnaravne događaje kao što su rođenje odozgor, život po Duhu koji se međutim odvijaju ovdje na zemlji

Druga varijanta je bolja. Naime Isus nema potrebe davati svjedočanstvo za nešto što je očito kao što su prirodni događaji. Koje su to nadnaravne stvarnosti koje se događaju na zemlji a koje je Isus već objavio? Izraz zemaljsko u 3,12 odnosi se na sveukupnost događaja takve vrste, a među koje mogu biti uključeni novo rođenje i život po Duhu, a osobito misterij Krista u njegovom zemaljskom stanju. Kako novi život tako i sam Krist imaju zemaljski aspekt, zemaljsku dimenziju. Novi život je povezan s vodom koja očito predstavlja zemaljski element. Krist dok govori s Nikodemom je fizički vidljiv, dohvatljiv što predstavlja zemaljsku dimenziju Kristovog misterija. Nebesko, nasuprot zemaljskom predstavlja kompleks stvarnosti koje pripadaju isključivo transcencenciji i nemaju nikakvog zemaljskog oslonca. Koje su konkretno te stvarnosti? Prije svega misterij Krista i to onaj dio koji se odnosi kako na njegovu preegzistenciju tako i na njegovo uzašašće na nebo. Tu je uključen i naš božanski život u njegovoj nebeskoj fazi koju je nemoguće povezati s ičim zemaljskim.

3,13: *Nitko nije uzašao na nebo doli onaj koji siđe s neba, Sin Čovječji.*
καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς,
ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Ovdje se očito govori o Isusovom uzašašću na nebo. Ono što ovdje zbunjuje jest činjenica da Isus govori o tome u prošlom vremenu, u perfektu (ἀναβέβηκεν). Ova činjenica ponukala je neke egzegete da vide u retku 13 početak komentara evanđeliste iz poukrsne perspektive. Dakle Isusove riječi bile bi samo do 12. retka, a od 13. retka bile bi riječi evanđeliste. Ovo tumačenje međutim nije jedino moguće. Naime grčka gramatika, a isto tako i hebrejska, poznaje tzv. proročki perfekt, karakterističan za proročki stil. Prorok vidi neki budući događaj tako realistično da ga smatra već dogođenim, prošlim. Sličan slučaj imamo u Iv 4,38. Isus prije nego što je poslao svoje učenike propovijedati evanđelje govori: *Ja vas poslah žeti ono oko čega se niste trudili; drugi su se trudili, a vi ste ušli u trud njihov.* Ako uzmemo u obzir proročki perfekt prijevod 3,13 bi bio: *Nitko neće uzaći na nebo doli onaj koji siđe s neba, Sin Čovječji.* Ova rečenica se ne kosi sa dogmom o uznesenju BDM. Naime Marija nije aktivno uzašla na nebo kao Isus, već je bila uznesena pasivno. Nije svojom snagom uzašla već je to primila na dar.

Schnackenburgov argument da se ovdje radi o komentaru evanđelista, jer je govor o Isusu u 3. licu jednine ne stoji, jer Isus kad god govori o sebi kao o Sinu Čovječjem uvijek govori u 3. licu jednine (usp. 1,51; 3,13-15; 8,28). Ovdje treba dodati činjenicu da se na više mjesta u Iv glas Isusa i evanđeliste preklapaju. Slični izrazi i teme pojavljuju se i u Isusovim riječima (I) i u evanđelistovim komentarima (E). Npr. 6,41: *Židovi nato mrmljahu protiv njega što je rekao...* (E); 6,43: *Isus im odvrati:»Ne mrmljajte među sobom! ...»* (I); 9,22: *Židovi se doista već bijahu dogovorili da se iz sinagoge ima izopćiti svaki koji njega prizna Kristom* (E); 16,2: *«Izopćavat će vas iz sinagoga. Štoviše, dolazi čas kad će svaki koji vas ubije misliti da služi Bogu»* (I). Evanđelist smatra sebe vjernim tumačem Isusovih riječi i osobe. Cijelo evanđelje u biti predstavlja autorovu interpretaciju Isusa i njegove riječi u skladu sa trenutnom situacijom zajednice. U biti evanđelist sudjeluje na ulozi Duha Svetoga – Paraklita koji doziva vjernicima u pamet Isusove riječi i aktualizira ih (usp. Iv 14,26: *Branitelj - Duh Sveti, koga će Otac poslati u moje ime, poučavat će vas o svemu i dozivati vam u pamet sve što vam ja rekoh*).

U 3,13 ponovno se potvrđuje transcendentalna preegzistencija (u nebu) Sina čovječjega. Tome se potom nadodaje ideja o njegov povratku u nebo. Kako preegzistencija tako i povratak u nebo osobna je i isključiva karakteristika Sina Čovječjega. Isus taj Sin Čovječji koji je sišao s neba i uzlazi na nebo. Zbog toga on može govoriti o nebeskim stvarima, jer ih poznaje. U 3,13 je drugi put da Isus govori o sebi kao o Sinu čovječjemu (vidi 1,51), oba puta u vezi sa uzlaženjem i silaženjem (slično opet u 6,62: *62A što ako vidite Sina Čovječjega kako uzlazi onamo gdje je prije bio?*"). Privilegirani pristup Sina čovječjega Bogu izražen je prostornim kategorijama; kreće se između neba i zemlje i spaja

ih. Ovdje je naglasak na silasku Sina čovječjega s neba što mu daje autoritet da govori o nebeskim stvarima. Sin čovječji kao takav je u kontrastu s Mojsijem koji je uzašao na brdo Sinaj k Bogu da bi donio narodu Božje riječi. Silaženje i uzlaženje Sina Čovječjega na nebo govori o njegovom odnosu s Bogom i s ljudima. Dolazi od Boga i vraća se k Bogu za nas ljude radi kojih je postao jedan od nas (utjelovljenje) i kao takav utjelovljeni, istina s proslavljenim tijelom, sada je kod Boga gdje nam je išao pripremiti mjesto (Iv 14,2).

3,14 - 15: *14I kao što je Mojsije podigao zmiju u pustinji tako ima biti podignut Sin Čovječji 15da svaki koji vjeruje u njemu ima život vječni.*

Καὶ καθὼς Μωϋσῆς ὑψώσεν τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐν αὐτῷ ἔχη ζωὴν αἰώνιον.

U Br 21,8 čitamo kako je Mojsije napravio zmiju od mjedi i podigao je. Svi koje je zmija ujela gledajući mjedenu zmiju postali bi imuni na otrov. Zmija je simbol spasenja. Tako ovaj događaj komentira Knjiga mudrosti:

5I kad je na njih navalio životinjski bijes te pogibahu od ujeda zmija vijugavih, srdžba tvoja još ne bješe došla do kraja. 6Da se opamete, bijahu samo uplašeni na kratak čas, jer su dobili spasonosni znak da se sjete zapovijedi tvoga Zakona. 7Jer tko god je u nj pogledao, ozdravio je, ali ne po onom u što je pogledao, već zbog tebe, Spasitelju sviju! (Mudr 16,5-8).

Isus preuzima ovu simboličku interpretaciju i primjenjuje ju na sebe. On sam mora biti podignu za spasenje drugih. Glagol *podići* (ὑψόω) u pasivu, kao i hebrejski glagol נשׂוּ u SZ-u, ima kod Ivana dva značenja: doslovno *biti podignut* i preneseno *biti proslavljen* (usp. 8,28; 12,32.34). Sin čovječji bit će podignut na križ, tj. razapet. Bit će to čas u kojem će Isus biti proslavljen, kad će doživjeti trijumf. Križ je za Ivana u isto vrijeme instrument muke i pobjede Sina Čovječjega. Preklapanje raspeća i uzvišenja ključan je za ivanovsku soteriologiju. Četvrto evanđelje razumije Isusovu smrt, uskrsnuće i uzašašće kao jedan neprekinuti događaj. Kod Ivana nema proslave bez križa.

Izraz *ima biti podignut* izražava nužnost Isusova uzdignuća u oba smisla. Zapravo ova nužnost ukazuje da se Isusovo uzdignuće događa po Božjem planu spasenja. Bezlični izrazi mora, treba, ima biti kako kod Ivana tako i kod sinoptika upućuju na Božji plan. Nešto se mora dogoditi jer je to u skladu sa Božjom voljom.

Dvostruko uzdignuće ima posve precizan cilj u Božjem spasonosnom planu: *da svaki koji vjeruje* (zahvaljujući uzdignuću Sina čovječjega) *u njemu ima život vječni*. Život je ovdje kvalificiran pridjevom vječan koji podcrtava da se radi o transcendentnom, nadnaravnom životu, bez granica u trajanju, bez prijetnje smrti. Vječni život je jedan od dominantinih izraza u Ivanovom evanđelju koji označava promjenu koja se događa u onome koji vjeruje u Krista, tj. rađa se odozgor. Imati život vječni znači ne živjeti po ljudsku već po volji Božjoj, kao dijete Božje. Dakle vjernik ima vječni život u sebi već sada. Kako vječni život tako i rođenje odozgor moguće je zahvaljujući Isusovom smrti, uskrsnuću i

uzašašću, tj. na temelju vjere u takvoga Isusa. Rađamo se odozgor vjerom u Isusa koji je uzdignut na križ i proslavljen.

Valja primijetiti da u 3,14 nije prvi put da čitatelj treba imati na umu u isto vrijeme dva značenja jedne te iste riječi. Vidi u 3,3 ἄνωθεν: odozgor i nanovo.

3,16: ¹⁶Uistinu, Bog je tako ljubio svijet te je dao svoga Sina Jedinorođenca da nijedan koji u njega vjeruje ne propadne, nego da ima život vječni.

οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον.

Pod svijet se ovdje misli na čovječanstvo, na sve ljude. Obično u Iv čitamo da je Bog *poslao* (grčki ἀποστέλλω i πέμπω) svoga Sina (3,17; 4,34; 5,23-24.30.36-37; 6,38). Samo ovdje u 3,16 se kaže da je Bog *dao* (grčki δίδωμι) svoga Sina. Za razliku od glagola *poslati* koji izražava volju Božju u odnosu na svijet glagol *dati* naglašava da utjelovljenje ima svoj izvor kako u Božjoj volji tako i u njegovoj ljubavi prema ljudima. Ta ljubav je bezgranična, proporcionalna daru, tj. samome Sinu Božjemu. Na koji je način Bog dao svog Sina svijetu? Neki ovdje vide žrtveni smisao. Bog je dao svoga Sina kao žrtvu za nas. Vjerojatnije je da se ovdje misli da nam je Bog darovao Sina svoga kao osobu koja uključuje ne samo njegovu smrt na križu već čitavu njegovu povijesnu stvarnost, od utjelovljenja do uzdignuća.

Nema nijednog retka u Svetom Pismu koji bi bolje osvijetlio ljubav Božju. Iv 13,16 otkriva da je ta ljubav obilježje, svojstvo Boga Oca; vječna je jer prethodi slanju Sina; univerzalna je jer se odnosi na čitav svijet; potpuno je gratuitivna, tj. čisti je dar; aktivna je i dinamična; i konačno neizmjerana je. Upravo je beskonačnost Božje ljubavi poruka koju ovim retkom Ivan želi dati svojim čitateljima.

Cilj dara Božjega jest spas od propasti, tj. vječni život onih koji vjeruju u Isusa. Bog daje Isusa svima, ali samo vjernici prihvaćaju taj Božji dar. O kakvoj se propasti radi? Kontrast sa vječnim životom ukazuje na to da se ovdje misli na vječnu propast. Glagol propasti (ἀπόλλυμι) naime u čistoj je suprotnosti sa spasiti se (σώζω). Nema trećeg, srednjeg puta niti trećeg konačnog odredišta. Kod Ivana je prisutan dualizam, ali samo ovakav, dualizam odluke koji uvjetuje eshatološki dualizam. Onaj koji vjerom prihvaća Isusa ima vječni život, tko ne vjeruje u njega ima vječnu propast.

4.2. Dar Sina i sud svijetu

3,17: *Ta Bog nije poslao Sina na svijet da sudi svijetu, nego da se svijet spasi po njemu.*

οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν εἰς τὸν κόσμον ἵνα κρίνη τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ.

Ovaj redak objašnjava prethodni (*ta*). Iz ljubavi prema svijetu, tj. ljudima, Bog je poslao svoga Sina na svijet da se svijet spasi po njemu, tj. da ne propadne već da ima život vječni. Glagol *slati* ukazuje na to da Bog povjerava svome Sinu

zadatak, poslanje koje treba izvršiti. Isusov zadatak nije *da sudi svijetu*. Radi se o sudu koji uključuje osudu, tj. suprotnost od spasenja. Cilj Isusova poslanja je *da se svijet spasi po njemu*. Sudu i osudi suprotstavljen je (nego - ἀλλ') spasonosni Božji zahvat u korist čovječanstva. Pasiv σωθῆ from glagola σώζω (spasiti) ukazuje da nije svijet koji sebe spašava. Radi se o božanskom pasivu. Bog spašava čovječanstvo po svome Sinu. Sin je sredstvo, instrument, uzrok spasenja. Na koji način? Sin čovječji ostvaruje spasenje svijeta sa svojim uzdignućem.

U ovom retku počinje govor o sudu koji će se nastaviti u sljedećem.

3,18: ¹⁸Tko vjeruje u njega, ne osuđuje se; a tko ne vjeruje, već je osuđen što nije vjerovao u ime jedinorođenoga Sina Božjega.

ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ

Spasenje se ostvaruje u svakom pojedinom čovjeku po vjeri u Krista: ¹⁸Tko vjeruje u njega, ne osuđuje se. Međutim onaj *tko ne vjeruje*, upravo zbog same te činjenice već je u stanju osude. Perfekt κέκριται od glagola κρίνω (*suditi*) označava da je takav osuđen i ostaje u tom stanju, jer nije povjerovao i ustraje u nevjeri (πεπίστευκεν je perfekt od πιστεύω – *vjerovati*).

... *ime jedinorođenoga Sina Božjega*: Ime označava ovdje osobu. Vjerovati u osobu označava onu vjeru, povjerenje koje uspostavlja međusobni odnos između vjernika i Sina Božjega.

O kakvom se dakle ovdje radi sudu? Radi se o sudu koji započinje Isusovim dolaskom na svijet. Ivan dakle ovdje ne misli na posljednji sud na koncu vremena. Radi se o sudu koji se već sada odvija. Bog šalje Sina na svijet iz ljubavi da se svijet spasi po njemu, a ne da sudi svijetu. Međutim sama prisutnost Isusa kao utjelovljene riječi u svijet suočava svijet sa odlukom, vjerovati ili ne vjerovati. Trenutak suda je trenutak odluke vjerovati ili ne vjerovati u Isusa. Onaj koji vjeruje se spašava. Onaj koji ne vjeruje sam sebe osuđuje. Tumači nazivaju ovaj sud kod Iv sadašnjom ili realiziranom eshatologijom, tipičnom za četvrto evanđelje.

3,19: ¹⁹A ovo je taj sud: Svjetlost je došla na svijet, ali ljudi su više ljubili tamu nego svjetlost jer djela im bijahu zla.

αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ κρίσις ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ αὐτῶν πονηρὰ τὰ ἔργα.

Ovaj redak nastavlja objašnjavati motiv suda na osudu: *ljudi su više ljubili tamu nego svjetlost jer djela im bijahu zla*. Redak preuzima terminologiju iz proslava. Svjetlost – objava koja prosvjetljuje došla je u kontakt s ljudima, ali ljudi (ne svi, jedan dio u koji počinje spadati Nikodem i oni koje on predstavlja) nisu prihvatili objavu, već su ostali u mraku svoga neznanja i zloće. Ljubiti tamu više nego svjetlost = ne vjerovati u Isusa koji je Svjetlost što rezultira osudom.

...jer djela im bijahu zla: Duboki razlog zbog kojega ljudi ne prihvaćaju objavu koju im donosi Sin Božji je više praktičnog nego intelektualnog reda. Njihova djela su zla i kao takva predstavljaju zapreku za vjeru.

3,20: ²⁰Uistinu, tko god čini zlo, mrzi svjetlost i ne dolazi k svjetlosti da se ne razotkriju djela njegova;

πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράσσει μισεῖ τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῆ τὰ ἔργα αὐτοῦ·

Da bi objasnio kako nevaljano ponašanje predstavlja pravu zapreku za vjeru Ivan upotrebljava jednu usporedbu koja se bazira na dvostrukom značenju riječi svjetlo: materijalna svjetlost i svjetlost objave. Kao što onaj koji čini neko materijalno zlo izbjegava svjetlost da se to ne otkrije, tako i onaj koji čini neko moralno zlo izbjegava svjetlost objave koja bi ga stavila u kontradikciju sa samim sobom.

3,21: ²¹a tko čini istinu, dolazi k svjetlosti nek bude bjelodano da su djela njegova u Bogu učinjena."

ὁ δὲ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα φανερωθῆ αὐτοῦ τὰ ἔργα ὅτι ἐν θεῷ ἐστὶν εἰργασμένα.

Onaj koji čini dobro dolazi k svjetlosti. I ovdje imamo usporedbu između normalnog ljudskog ponašanja i njihove reakcije na objavu, ali ne na tako izričit način kao u prethodnom retku.

...tko čini istinu: Ovdje se radi o istini u semitskom - praktičnom smislu, ne u grčkom – filozofskom, spekulativnom smislu. *Činiti istinu* znači djelovati, ponašati se prema praktičnim uputama istine. Budući da je u Iv istina objektivni sadržaj objave, djelovati prema istini znači djelovati prema objavi.

... nek bude bjelodano da su djela njegova u Bogu učinjena: Karakteristični nauk Ivanovog evanđelja jest recipročno prožimanje vjernika i Boga koje nastaje kao plod ljubavi Boga prema vjerniku i vjernika prema Bogu. Bog se nastanjuje u vjerniku, a vjernik ostaje u Bogu. Ovo recipročno prožimanje predstavlja stvarnost ontološku, intimnu, prisutnu u onome koji vjeruje. Dobra djela su vanjski učinak ove skrivene intimne stvarnosti. Drugim riječima, prihvaćajući vjerom objavu kršćanin postaje sin Božji. Ova tajnovita realnost očituje se spontano po njegovom moralnom ponašaju.

Što više netko čini istinu (živi u skladu s objavom), više ga prosvjetljuje svjetlost (objava), više raste u njemu ontološka stvarnost međusobnog prožimanja između njega i Boga koja ga čini sinom Božjim, sve više se takva stvarnost očituje u praktičnom životu.

Bultmann naglašava da finalne rečenice u 3,20 i 3,21 ne izražavaju subjektivni razlog zbog kojega ljudi dolaze ili ne dolaze k svjetlosti. Čovjek ne ide u stvarnosti k Isusu da bi njegova dobra djela bila potvrđena, da bi imao potvrdu da čini dobro. Ovdje se naprotiv želi reći da Isus donosi na svjetlost, tj. otkriva, objelodanjuje ono što čovjek stvarno je, pravu narav njegova života.

Isus je prodorno svjetlo koje izaziva sud čineći očitim ono što čovjek jest. Onaj koji se drži daleko nije tek slučajni grešnik, već onaj koji čini zlo. Nije da on ne vidi svjetlost, već je mrzi. Radi se o radikalnom zlu.